

В.О. МАТРОСОВА, канд. екон. наук, доц, НТУ «ХП»;
М. С. АХУНОВА, студентка, НТУ «ХП»

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Досліджено проблеми та перспективи банківських інвестицій в інновації та причини, що стримують розвиток інноваційного банківського кредитування. Пропонуються система «пакування» довгострокового інноваційного проекту з короткостроковими комерційними проектами. Зроблені висновки про доцільність «кредитування на замовлення».

Ключові слова: фінансування, інвестиції, інноваційна діяльність, банківська система, ризикові фонди, довгострокове кредитування.

Вступ. Інноваційні процеси в країнах з перехідною економікою мають свої особливості: зважаючи на скорочення бюджетних асигнувань, недостатній рівень розвитку фінансового ринку, пасивності більшості його учасників, основними постачальниками інвестиційних ресурсів для інноваційної діяльності стають банки. Саме комерційним банкам, які виступають посередниками в перерозподілі тимчасово вільних фінансових ресурсів в економіці, відведена особлива роль в активізації інноваційної діяльності в тих економічних умовах, які склалися на сьогоднішній день в Україні. Причому, як доводить світовий досвід, роль банківських інвестицій у забезпеченні структурних інноваційних перетворень в економіці буде зростати й надалі.

Принципове значення для економічної системи має той факт, що банківські інвестиції безпосередньо пов'язані зі структурними змінами в економіці і її інноваційним розвитком, оскільки для збільшення норми накопичення та підвищення інвестиційної привабливості національної економіки повинні органічно поєднуватися основні структурно-функціональні фактори, інвестиції та інновації, якість співвідношення яких закладає основу для модернізації економіки та її макроекономічної збалансованості.

Банківські інвестиції в інновації є виключно перспективними з погляду стрімкого зростання уваги до інноваційного розвитку в сучасному суспільстві, тому пошук механізмів стимулювання взаємозв'язку та взаємодії банківського капіталу та інновацій як гарантів забезпечення економічного зростання в Україні є виключно актуальним.

Аналіз останніх досліджень та літератури. Дослідженню проблем банківського фінансування інноваційної діяльності зробили вагомий внесок

зарубіжні вчені І. Алексєєв, Х. Барнет, П. Друкер. Окремим аспектам банківського фінансування інноваційних процесів в Україні присвячені наукові праці О. Амоші, Ю. Бажала, В. Гейця, Т. Дорошенко, С. Захарів, В. Зимовця, М. Крупки, Б. Кваснюка, Т. Майорової, А. Пересади, А. Чухна, М. Чумаченка та інших вчених. Проте, враховуючи важливість зазначеного питання, існує необхідність більш глибокого дослідження основних проблем сфери банківського кредитування інноваційної діяльності та пошуку можливих шляхів їх вирішення.

Мета статті. Виявлення проблем і перспектив банківського кредитування інноваційної діяльності в Україні та розробка на цій основі рекомендацій щодо стимулювання і підвищення зацікавленості банків у кредитуванні інновацій.

Постановка проблеми. Інвестиційна діяльність банків в інноваційній сфері значною мірою залежить від того, чи володіють вони «довгими» грошима, тобто ресурсами, залученими на тривалі терміни. Наявність таких засобів дозволяє розглядати набагато більш широке коло об'єктів інвестування для банків. В частині фінансування об'єктів інноваційної сфери проблема формування довгих ресурсів для банків видається особливо актуальною, бо досить тривалі терміни окупності інноваційних проектів роблять їх важко фінансованими з боку банків в ситуації, коли банки не мають у своєму розпорядженні відповідних по терміну джерел коштів.

Матеріали досліджень. Розглядаючи інвестиційну діяльність банків в інноваційній сфері, слід зазначити, що інтерес для банку має ринок інтелектуальних інвестицій та ринок науково-технічних інновацій. При загальних принципах інвестиційної діяльності ці ринки розрізняються об'єктами інвестицій, що визначає специфіку методів, форм, способів аналізу та оцінки ефективності, надійності, рівня ризикованості інвестицій.

В процесі фінансування інноваційної діяльності суб'єктів господарювання банк може виконувати три функції, а саме [1]:

- надавати фінансові ресурси для виконання незавершених наукових розробок і досліджень на замовлення;
- по довіреності замовників проекту контролювати хід і якість робіт і відповідати за цільове та ефективне використання виділених коштів;
- виступати в ролі інвестора, тобто вкладати власні фінансові ресурси в той чи інший інноваційний проект.

Фінансування інновацій банки здійснюють, керуючись загальними принципами функціонування «ризикових» фондів: організацією часткового фінансування розробки; впровадженням на дослідному підприємстві перспективних науково-технічних досягнень, а на цій основі в майбутньому - отриманням прибутку від загального володіння патентом на профінансовану банком розробку.

Переваги залучення банків до участі у фінансуванні інноваційної діяльності для підприємств вказані на рисунку 1.

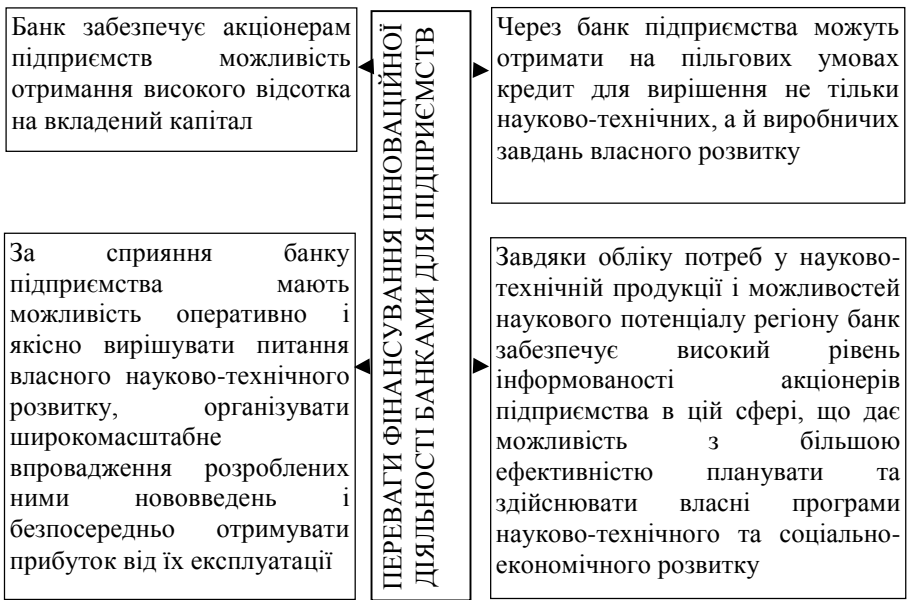

Рис. 1 - Переваги залучення банків до участі у фінансуванні інноваційної діяльності для підприємств [Розроблено автором]

На рисунку 2 представлені та виділені основні чинники, що визначають ефективне здійснення банківського інвестування в інновації.

Рис. 2 - Основні чинники, що визначають ефективне здійснення банківського інвестування в інновації [Розроблено автором]

Серед широкого кола різних операцій і послуг, які банки можуть надавати своїм клієнтам, процедура банківського кредитування інноваційної діяльності, тобто надання фінансових ресурсів під інноваційні проекти одержувачів коштів, займає особливе місце на вітчизняному ринку позикових капіталів в силу своєї специфічності і відносній нерозвиненості.

На жаль, Україна все ще не отримала статусу країни, привабливої для великих інвестицій. Більшість українських банків не зацікавлені у довгостроковому розміщенні своїх капіталів, оскільки в цьому сегменті інвестування наявний високий рівень ризику. Але з кожним роком така тенденція міняється в зовсім протилежному напрямку, інвестиційна діяльність банків зростає швидкими темпами.

Обсяг світового ринку інноваційного інвестування оцінюється в даний час у 2 трлн. 300 млрд. дол. США. З цієї суми на частку США припадає 39%, Японії – 30%, Німеччини – 16 %, а частка України складає менш ніж 0,3 %.

Частка кредитів у загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності протягом 2010-2012 років зростає на 11,5 %. Цьому сприяло: послідовне зниження облікової ставки (з 30,6 % до 7,5%); зменшення кількості збиткових підприємств (з 46,7 % до 41,0%); нарощення відповідної ресурсної бази довгострокового кредитування (з 13,9 % до 36,2%). Слід зазначити, що банківський кредит відіграє більш важливу роль, ніж інші форми фінансування інвестицій в Україні. Кредитна політика українських банків дедалі виразніше стає інвестиційно-орієнтованою, що відповідає потребам розвитку економіки за інноваційно-інвестиційною моделлю. Незважаючи на уповільнення темпів приросту довгострокових позик (майже втричі), ці темпи залишаються вдвічі вищими порівняно з темпами збільшення кредитного портфеля загалом (відповідно 61,8 і 32,3%) [4].

У свою чергу, розвиток довгострокового інноваційного кредитування обмежується: високим рівнем відсоткових ставок за банківськими кредитами; наявністю кредитного ризику та ризику зміни відсоткових ставок: низькою ліквідністю об'єктів застави, що можуть бути передані у забезпечення інноваційного кредиту; зацікавленістю банків у кредитуванні господарських операцій із швидким обігом грошових потоків; обмеженими можливостями рефінансування НБУ.

Найбільшу частку короткострокових кредитів у структурі кредитів за останні три роки має показник 2012 року – 33,12%, що на 3,74 перевищує значення цього показника у попередньому році [5]. Дані статистики свідчать про те, що сьогодні в Україні, на відміну від багатьох зарубіжних країн, спостерігається значний «перекіс» на користь короткострокового фінансування підприємств на шкоду довгостроковим. Особливо негативні наслідки ця тенденція має для підприємств-інноваторів, оскільки інноваційна діяльність, як відомо, відрізняється від інших видів підприємницької активності тривалими термінами розробки, впровадження та реалізації нововведень. Як показує практика, особливістю сучасного етапу розвитку вітчизняної банківської системи є дистанційованість комерційних банків від

інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, що посилює нестача фінансових коштів, необхідних для здійснення інноваційних процесів.

Досить швидко звужується інноваційна діяльність за усіма без винятку показниками. Одним із головних факторів, який стримує інноваційну діяльність, є відсутність власних коштів, як стверджують керівники майже 90% обстежених підприємств; більше 50% назвали недостатню підтримку інноваційної діяльності державою, надто високі кредитні ставки банків для підприємств. Отже, надзвичайно низька активність інноваційної діяльності в основному пов'язана з нестачею інвестицій, необхідних для її здійснення. В Україні ще досі не створено обґрунтованої системи підтримки банками інвестиційної діяльності підприємств, що стало однією з причин значного спаду інвестиційної активності, який перевищує темпи зниження показників економічного розвитку.

Аналізуючи роль і місце банків в активізації інвестиційних та інноваційних процесів, слід усвідомлювати необхідність зміцнення банківської системи. З одного боку, ядро нової національної банківської системи вже сформоване, і багато банків працюють за міжнародними стандартами. Але, з іншого боку, загрозливо зросла кількість банків, що припинили свою діяльність. До об'єктивних причин можна віднести високі податки та норми обов'язкового резервування залучених коштів, відсутність у банків достатніх внутрішніх резервів, а головне — кризовий стан економіки. В нинішніх умовах діяльність комерційних банків, пов'язана з інвестуванням, переважно обмежується обслуговуванням руху грошових потоків, які належать інвесторам-клієнтам і призначені для інвестування. Інвестиційна активність та розміри їх операцій із залучення інвестиційних коштів не високі.

Водночас, як підтверджує світовий досвід, саме великі банки промислово розвинутих країн виступають у ролі організаторів і фінансових ініціаторів здійснення великих інвестиційних проектів та програм. Банківський кредит як джерело фінансування інноваційних проектів отримав найбільшого поширення в США, Ізраїлі, Німеччині, Франції та Японії. В Україні ж, на жаль, ця форма фінансування не набула ще більшої популярності.

Серед головних завдань інвестиційно-інноваційної політики — збільшення обсягів інвестиційних ресурсів, удосконалення їх структури, залучення всіх інвестиційних джерел, інтенсивне оновлення основних фондів, зростання норми чистих заощаджень не менш ніж до 20% у ВВП. Ці заходи повинні сприяти вивільненню інвестиційного потенціалу банків, формуванню здорового прошарку підприємств, які в подальшому будуть носіями новацій [4]. Основні причини, що стримують розвиток інноваційного банківського кредитування в Україні, продемонстровані нами на рис. 3.

Рис. 3 – Основні причини, що стримують розвиток інноваційного банківського кредитування в Україні [Розроблено автором]

Результати досліджень. Окреслені вище обставини і аналіз сучасного стану банківської системи України показав, що її розвиток повинен сприяти активізації інвестиційних і інноваційних процесів. У зв'язку з цим необхідно абсолютно змінити напрями і форми діяльності банків, щоб вони стали активними і зацікавленими учасниками оптимальної програми впровадження інновацій, метою якої є забезпечення економіки у нововведеннях та економічних благах, необхідних для її розвитку. Вирішення таких завдань вимагає вивчення та впровадження у вітчизняну банківську практику позитивного досвіду функціонування банківських систем промислово розвинутих країн. Перебудова інвестиційного механізму здійснюється шляхом дотримання вимог щодо прямих інвестицій, здійснюваних банками. З метою

обмеження інвестиційного ризику, пов'язаного зі здійсненням інвестиційної діяльності та можливою втратою капіталу інвестора, НБУ встановив відповідно норматив інвестування в цінні папери окремо по кожній установі та загальної суми інвестування.

В інноваційній сфері незастосовні традиційні види кредитування, що обумовлює необхідність формування механізмів надання спеціалізованих кредитів - інноваційних. До позитивних зрушень в мобілізації фінансових ресурсів на інноваційні заходи може привести використання технології «пакетування» довгострокового інноваційного проекту з короткостроковими комерційними проектами, заснованого на принципах збалансованості та взаємоадаптації. Використання такого підходу до формування активів комерційного банку може створити умови для «підживлення» довгострокових інвестицій доходами від реалізації короткострокових вкладень банку. Метод пакетування проектів може знайти практичне застосування в банках, що здійснюють різноманітний спектр операцій і функціонуючих на принципах універсалізації. У той же час застосування цього методу вимагає чіткого планування синхронізації припливу доходів за короткостроковими комерційним проектам з графіком очікуваних витрат з довгострокового інноваційному проекту. Ризик неузгодженості доходів і витрат може бути зменшений шляхом використання допоміжних прибуткових проектів з достатнім потенціалом їх тривалості на стадії отримання прибутків від їх реалізації.

За умови великих обсягів фінансування, розрахованого на тривалий період, доцільно практикувати так зване «кредитування на замовлення». Воно стимулює своєчасне отримання замовлень на виготовлення певних товарів і забезпечує рівномірне надходження коштів в розмірах, необхідних для своєчасної закупівлі підприємцями матеріалів і завантаження виробничих потужностей на протязі усього робочого часу.

Основні заходи, спрямовані на підвищення ролі вітчизняних банків у фінансуванні інноваційної діяльності., відображені на рис. 4.

Висновки. Таким чином, банківська система України як основний канал перерозподілу фінансових ресурсів економіки перехідного періоду є єдиною господарською структурою, що може залучати кошти для довгострокового інвестування та активізувати інноваційну та інвестиційну політику в пріоритетних галузях. Комерційні банки спроможні спрямувати акумульовані кошти на стимулювання структурно-технологічних зрушень з метою реалізації основних соціальних завдань (наприклад, нарощування обсягів виробництва товарів народного споживання). Банки спроможні також усунути вплив на інвестиційні кошти та забезпечити їх використання з метою нарощування. Тому, моделювання інвестиційно-інноваційних процесів закладає фундамент реальної участі банків в інвестиційній політиці і спрямоване на стимулювання банків у напрямку довгострокового фінансування промисловості та її модернізації.

ОСНОВНІ ЗАХОДИ, СПРЯМОВАНІ НА ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ У ФІНАНСУВАННІ ІННОВАЦІЙ	Запровадження спеціального порядку створення інноваційних асоціацій, які є інвестиційно-виробничими об'єднаннями юридичних та фізичних осіб, що беруть участь у здійсненні інноваційного проекту та випуску нової продукції;
	Стимулювання створення спеціалізованих інноваційних банків, а також фондів довгострокового кредитування комерційних банків
	На рівні вітчизняних банків необхідно більшу увагу приділяти освоєнню та впровадженню нових кредитних технологій інноваційних проектів, розвитку венчурних відділів в їх структурі або окремих фондів за участю банків, розробці нових банківських продуктів для малих інноваційних підприємств
	Лібералізація порядку акумуляції приватного капіталу для реалізації значних інноваційних проектів, через запровадження гнучкої форми поєднання капіталів комерційних банків та підприємств через створення інститутів спільного інвестування
	Звільнення від оподаткування прибутку банків, отриманої від операцій кредитування інноваційних проектів терміном більше трьох років
	Істотне зниження норми обов'язкового резервування ресурсів для банків, що здійснюють операції інноваційного кредитування
	Дозвіл банкам, що привертають ресурси під фінансування інновацій у вільно конвертованій валюті, формувати обов'язкові резерви також в цій валюті
	Активізація переходу інноваційного підприємництва на європейські стандарти обліку і звітності
	Організація державного страхування кредитів на інноваційні проекти за рахунок спеціально створеної страхової компанії
	Впровадження державних гарантій щодо стратегічного фінансування нововведень
	Впровадження механізму державних дотацій процентних ставок по кредитах на інноваційні проекти
	Застосування довгострокового рефінансування НБУ комерційних банків з урахуванням наявності у позичальників високоефективних і стратегічних інноваційних
	Зниження ставки податку на ту частину прибутку банків, яка спрямовується на фінансування інноваційного підприємництва
	Визначення боргової кримінальної відповідальності та накладення арешту на майно винних осіб, які використовували кредитні ресурси банків для фінансових спекуляцій з метою особистого збагачення
	Здійснення заходів щодо підвищення стійкості кредитних організацій та удосконаленню системи нагляду за їх діяльністю
	Закріплення права про заборону формування структурного капіталу кредитної організації за рахунок негрошових коштів
Уточнення порядку придбання акцій кредитних організацій з метою недопущення недобросовісних інвесторів до складу учасників кредитних організацій	

Рис. 4 - Основні заходи, спрямовані на підвищення ролі вітчизняних банків у фінансуванні інноваційної діяльності [Розроблено автором]

Список літератури: 1. Кузнєцова А. Я. Аналіз критеріїв економічної доцільності банківського кредитування інноваційних проєктів та розрахунок ефективності //Вісник УАБС. – 2005. – №1 (18). – С. 65-72. 2. Васильєва Т. А. Банківське фінансування інноваційної діяльності : монографія. – Суми : Ділові перспективи. – 2006. – 60 с. 3. Васильєва Т. А. Банковское инвестирование на рынке инноваций : монография. – Сумы : Изд-во СумГУ, 2007. – 513 с. 4. Канал новин 24: офіційне повідомлення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://video.i.ua/user/3267152/40371/192585> 5. Національний банк України /Офіційний сайт/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua> 6. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету, 2001. – 608 с.

Bibliography (transliterated): 1. Kuznecova A. Ja., *Analiz kriteriiv ekonomichnoi docil'nosti bankivskogo kredituvannja innovacijnih proektiv that rozrahunok efektivnosti* Visnyk UABC. - 2005. - №1 (18). - 65-72. Print. 2. Vasil'eva T. A. "*Bankivske finansuvannja innovacijnoi dijalnosti: monografiya*". - Sumi: Dilovi term. - 2006 – 60. Print. 3. Vasil'eva T. A. "*Investment banking market innovation: monograph*". - Sumi: Izd-vo SumGU, 2007 - 513 . Print. 4. Kanal novin 24: oficijne povidomlennja. - Web. 20 September 2014. Mode of access: < <http://video.i.ua/user/326715240371192585> > 5. Natsionalny Bank of Ukraine Oficijnij sayt - Web. 2 September Mode of access: < <http://www.bank.gov.ua> > 6. Krupka M. I., *Finansovo-kreditnij mehanizm innovacijnogo rozvitku ekonomiki Ukraïni*. - Lviv: Lviv: Vidavnicij centr Lvivs'kogo nacional'nogo universitetu, 2001 - 608 . Print.

Надійшла (received) 11.11.2014

УДК 658.14

Л. В. ВИСОЧИНА, канд. екон. наук, доц., Харківський інститут фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі, Харків

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто особливості та механізм здійснення управління грошовими активами й платоспроможністю підприємства, виявлено основні його напрями, принципи та функції; а також розглянуто механізм визначення оптимального розміру залишку грошових активів підприємства. Запропоновано теоретичні положення щодо оптимізації системи управління грошовими потоками як одного з елементів в оцінці фінансового стану підприємства.

Ключові слова: грошові активи, платоспроможність, цінні папери, оптимальний розмір, управління

Вступ. Поступовий перехід до нових форм господарювання зумовив гостру потребу розроблення адаптованих до сучасної практики механізмів управління їх фінансово-господарською діяльністю, серед яких особливої уваги заслуговує організація управління грошовими активами та платоспроможністю. Адже функціонування господарських суб'єктів – це складний динамічний процес, що характеризується безперервним рухом

© . В. Височіна, 2014